

заборонена
школа

Януш Газда

«...У ВАС ПОЧИНАЛОСЯ ЩОСЬ ДУЖЕ ВЕЛИКЕ»

Робочий момент зйомок
фільму «Захар Беркут».
Режисер Л. Осика. 1971.

Відомий польський кінокритик (автор класичного нині терміну «українська школа поетичного кіно») і друг Сергія Параджанова нещодавно побував у Києві, де йому випала нагода вперше подивитися картину французького режисера, письменника і журналіста Патріка Кальзаса «Сергій Параджанов. Портрет», створену 1988 року під час зйомок «Ашіка Керіба». Януш Газда поділився думками і спогадами, навіяними стрічкою французько-

- Власне, це дуже проста картина, репортерська. Та сила її впливу зумовлена саме цією простотою і непретензійністю. Я її з великим інтересом переглянув. Найважливіше, що в ній є живий Параджанов. Живий не лише в тому розумінні, що він ходить, рухається, розмовляє, а в тому, що ми справді можемо побачити Параджанова, котрий дає нам щось від себе. Навіть у тому, як він створює спектакль для оператора цього фільму, виявляється якась суть його. Але там є і щось глибше.

Однак у зв'язку з побаченням мушу сказати щось дуже сумне. Є кілька стрічок про Параджанова, кілька людей встигли зняти його ще за життя, але ніхто не записав на магнітофон його розповідей. А у нього ж був ще й унікальний талант оповідача. Він не просто розповідав про те, що бачив або чув, а додавав до цього щось від себе. Він навіть вигадував. Колись Сергій сказав у одному з інтерв'ю: «Найголовніше, що я роблю - вигадую правду». Це чудово сказано. І трагічно, що немає магнітофонних записів його оповідань - своєрідного різновиду літератури, що твориться на очах присутніх.

Повертаючись до картини французького режисера, не можу не висловити ще одне здивування. Зверніть увагу - француз створив такий фільм, на-

писав книжку про Параджанова. Але ж наскільки мені відомо, немає подібної книжки українською мовою, російською, грузинською. Ніхто не видав, ніхто не написав... Я помічаю: поступово всі тут забувають, що була така людина, такий великий художник. Його можна порівняти, наприклад, з Фелліні. Це велика особистість. А що таке особистість у мистецтві? Це коли людина не просто інтерпретує щось по-своєму, а «видає» із себе, своєї натури, ества. І ось раптом бачу: у вас не згадують Параджанова. Немає такої шани, як, скажімо, в тій же Франції. Тут навіть - і це жахливо! - нема фільмів Параджанова на відеокасетах. Якби я захотів у Києві купити «Тіні забутих предків», не зміг би цього зробити. Маю лише одну касету з «Кольором граната» та й ту видану в Німеччині, з німецьким коментарем. А тут нічого неможливо придбати. В цій ситуації є щось неприродне і справді жахливе. Як добре, що знайшлися якісь французи або, приміром, грек, котрий зняв нещодавно фільм про ті місця і дім, де жив Параджанов. Адже і це в пам'яті про нього важливо. Може, з дитинства він і вийшов.

Навіть сам Параджанов щойно сказав з екрана: «Нема мистецтва, якщо у художника нема дитинства. У мене було дитинство і все моє мистецтво іде з дитинства». Це точне визначення, бо тільки дитина може дивитися на світ таким виразним і наївним

поглядом. Дуже багато бачить дитина, якщо вона — така особистість, як Параджанов. І дуже багато може дати іншим.

Пригадую, яким потрясінням став для мене перегляд його «Тіней...» на всесоюзному кінофестивалі у Києві 1965 року. Це був шок. Шок і подив від тієї краси, яку я побачив. Власне, краса — суть усіх картин Параджанова. Але на той час це було дивовижним. Тому що тоді в кінематографі явищу краси не надавалося такого важливого значення. Навіть навпаки. Існувало дуже багато фільмів, які показували і оспівували якийсь бруд, просто фіксували потік життя. Це була своєрідна естетика тодішньої нової хвилі, представники якої шукали красу в людині, котра живе в жахливих обставинах. А тут краса — у чистому вигляді. Це було одкровення.

Але тоді я ще не бачив Параджанова. Позналили мене з ним рік чи два по тому, коли я приїхав до Києва на міжнародний симпозіум, присвячений творчості Олександра Довженка. Там мені довелося виступити, і я висловив, здається, кілька цікавих і незвичайних думок. Бо говорив про те, чого вам у ті часи не дозволяли казати, — що мистецтво має бути пов'язане з національною культурою, що сила картин Довженка, якщо відкинути всю політику, ідеологію і пропаганду, котрі у нього були, — в любові до землі української, що Україна мала неперевершену власну національну культуру. Ще я неприхильно висловився щодо радянського кіно, назвавши його космополітичним. Адже все тоді спрямовувалося на те, аби в кожній республіці мистецтво було однаковим. Тільки радянським. А які у вас різні культури: Грузія, Вірменія, Україна... Нам же, учасникам цього симпозіуму, відомим кінознавцям з багатьох країн світу, показали якісь жахливі пропагандистські фільми, назв яких уже навіть не пам'ятаю. І не показали жодної картини, які вже тоді існували. Ні «Тіней», ні «Камінного хреста», ні «Вечора на Івана Купала». Нічого. Лише типові радянські політичні картини...

Ось тоді у мене зразу з'явилося багато друзів. І після симпозіуму, коли всі роз'їхалися, а я ще на якийсь час залишився у Києві, вони повели мене до Параджанова. Що це було! Я познайомився з якоюсь дивовижною людиною. У нього був талант створювати атмосферу і він завжди і в усьому був режисером. Як, наприклад, умів прийняти гостей! Навіть якщо на столі було не густо, цей стіл становив натюрморт. А як точилася бесіда! Завжди — розповіді, жарти, недоводки і натяки на якусь людину серед гостей. Спеціально для неї. Це велике мистецтво і висока культура. Та найголовніше, звичайно, це те, що він робив у кіно. І вплив на людей...

І тут я знову маю сказати про деякі сумні речі. Можливо, критичні. Тому що колись у вас щось починалося... Щось дуже велике... Це те, про що я свого часу писав — українська школа поетичного кіно. Раптом усе це порвалося. Чому? Можливо, слід говорити просто про школу Параджанова. Адже коли він тут був, він щось давав людям. Талановитим, безперечно. Бо вмів «притягувати» таланти, в чому теж його дивовижна здатність. І він плекав ці таланти, загартовував їх. Перший гарт ішов, безумовно, від нього самого. Та, мені здається, не це найголовніше.

Ернест Котков. Муза (Портрет С. Параджанова)

Головне, що він розумів принципи мистецтва і так чи інакше їх передавав. Його не стало. І змінилося все в творчості тих, кого він об'єднував собою і своїм мистецтвом. Зникло щось, чому я не можу зараз знайти визначення. Ні узагальнень. Ні форми. Просто якісь екранні історії. Адже що є у Параджанова? Не тільки краса його фільмів. Він увесь час знімав одну картину про трагічну долю людини, яка від народження до смерті — в кожний період свого життя — шукає і знаходить гармонію, лад у собі. В цьому суть, філософія фільмів Параджанова. Дійсність наче поза ним і його героями. Лад творить людина в собі, незалежно від обставин, що її оточують. Навіть у горі, хворобах, стражданнях вона знаходить цей лад. І естетика його кадрів — це створення ладу в світі, сповненому пристрастей, трагедій, драматизму. Це найголовніше. І це потрібно зрозуміти насамперед. Треба зрозуміти велику філософію Параджанова, який, знаючи всі гріхи світу, був водночас людиною напрочуд веселою, легкою і гармонійною.

...«Оревуар», — сказав він у французькому фільмі, обірвавши напівслові і напівкадрі режисера. За цим хлоп'ячим жартом — драма ще не пізнаного на своїй землі Параджанова.

Записала Ірина ПРОХОРЕНКО
«Культура і життя», 1994, № 1-2

Примітка редакції.

1994 року в Україні вийшла книжка

«Сергій Параджанов. Злет, трагедія, вічність».

Твори, листи, документи архівів, спогади, статті, фотографії.

Видавництво «Спалах», ЛТД.

На Українській кіностудії хронікально-документальних фільмів випущено короткометражний фільм «Сергій Параджанов. Відвідання». Режисер А. Сиріх.